

УДК: 373. 2 + 37. 025 + 37. 009. 11

А.І. ПРОСЕНЮК

ВЗАЄМОДІЯ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА СІМ'Ї В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО РОЗВИВАЛЬНОГО ВЕКТОРУ НАВЧАННЯ

***Резюме.** У статті аналізується стан проблеми організації дошкільної освіти в плані розбудови її змісту з вектором до особистісно розвивального навчання. Озвучено питання ключової ролі ДНЗ та сім'ї в цьому процесі. Розглядається впровадження індивідуалізації, інтеграції та повчальної співпраці як дидактичних принципів за способом організації навчання.*

***Ключові слова:** співпраця, розвиток дитини, сім'я, розвивальне середовище.*

Постановка проблеми. На кожному етапі людського буття розвиток підростаючого покоління зумовлюється рівнем розвитку суспільства, зокрема науки, культури, специфіки освіти. Актуальність проблеми пошуку ефективних технологій активізації інтересу до навчання та всебічного розвитку дітей зумовлена надзвичайною роллю періоду дитинства як особливого віку, коли дитина відкриває новий для себе світ людей і речей.

Таке бачення розвитку освіти висвітлено у державних документах України. Так, Національна доктрина розвитку освіти (Україна XXI ст.) визначає головну мету діяльності дошкільних закладів, яка полягає у створенні умов для самореалізації та розвитку кожної особистості [8, 3]. У державній програмі «Дитина» наголошується на забезпеченні умов повноцінного розвитку дитини [4].

Науковці стверджують, що великому відсотку обдарованих людей не вдалося реалізувати свої можливості через те, що їх не розвивали в дитинстві [6, 29]. Неабиякий вплив на особистісний розвиток дітей має сім'я. Разом з тим, розгляд проблеми впливу на дітей дошкільного віку з боку ДНЗ й сім'ї варто розглядати в площині їхньої взаємодопомоги та єдності цілей. Дослідники підкреслюють важливість забезпечення в період становлення особистості дитини не лише накопичення базових знань та умінь, а й особистісний розвиток в опануванні різних видів діяльності й забезпечення ефективних перетворень у всіх сферах її особистості. При цьому успішність процесу особистісного розвитку дітей дошкільного віку залежить від того, наскільки доречною та коректною є допомога дорослих (вихователів ДНЗ та батьків) у входженні малюків до світу, що постійно змінюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оптимізації педагогічних впливів на процес розвитку підростаючого покоління постійно знаходиться в полі наукового інтересу.

На сучасному етапі дослідження проблеми розвитку дитини здійснюють вчені А. Богуш, Л. Варяниця, С. Литвиненко, Т. Поніманська та ін. Проблемою розвитку здібностей у дітей займаються вчені Ш. Амонашвілі, І. Волошук, О. Кульчицька, Н. Лейтес, М. Лещенко, Н. Ліфарєва, О. Музика та ін. Вченими (О. Запорожець, А. Ковальов, Н. Морозова) доведено вплив художньої літератури на розвиток інших видів діяльності дітей дошкільного віку. Питанню підвищення психо-педагогічної культури сім'ї в процесі розвитку дітей присвятили свої праці вчені Е. Арнаутова, Т. Жаровцева, С. Ковальова, В. Котирло, С. Ладивір, Б. Робінсон, П. Скін, В. Торохтій, К. Флейк-Хобсон, Ю. Хамяляйнен та ін.

Психологічний аспект розвитку особистості дітей окреслено в працях С. Рубінштейна, Г. Костюка, Б. Теплової, Н. Менчинської. Дослідники Д. Богоявленська, Н. Лейтес, К. Роджерс, І. Якиманська розглядають поняття «розвиток» крізь призму мотиваційних, емоційних, індивідуальних особистісних якостей дітей.

Очевидними є суперечності між батьками дітей дошкільного віку, які керуються власним досвідом виховання – інтуїтивним та несистематичним (за Ю. Гіппенрейтер) та працівниками ДНЗ, за загальними методичними підходами яких втрачається феномен власне сімейних стосунків.

Метою статті є обґрунтування доцільності співпраці ДНЗ й сім'ї в процесі впровадження моделі особистісно розвивального навчання дітей дошкільного віку з використанням індивідуалізації та повчальної співпраці як дидактичних принципів за способом організації навчання засобами художнього слова.

Виклад основного матеріалу. Ретроспективний аналіз трансформації змісту освіти засвідчує, що в пошуках практико-орієнтованих освітніх процесів у переліку основних концепцій розбудови змісту освіти мала місце педоцентрична освіта (С. Гессен, Дж. Дьюї, Г. Кергенштейген). Означена модель освіти була спрямована на навчання за інтересами та вподобаннями дітей, однак вона не передбачала систематичного навчання [3, 380-381]. Сьогодні вона розуміється як протилежність когнітивно-орієнтовній освітній парадигмі (загальною стратегією якої є стратегія активного втручання в життя дитини, нехтування до її внутрішніх законів) та стала предтечею особистісно орієнтовної парадигми освіти, представниками якої є вчені Ш. Амонашвілі, І. Бех, Н. Бібік, Є. Бондаревська, С. Братченко, О. Савченко, А. Хуторський та ін. Вона передбачає організацію навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з педагогом і однолітками [9, 626].

Стрімкі зміни у соціально-культурному житті сучасної спільноти вимагають перегляду педагогічних підходів з акцентом на особистісний розвиток дітей нової генерації, хоча не виключають надбань та наукового спадку корифеїв вітчизняної науки, які ратують за особистісно орієнтоване навчання. Тому є сенс розглядати панівну сьогодні модель особистісно орієнтованого навчання як значущу наукову основу для розробки особистісно розвивальної моделі навчання. Відтак, вважаємо, що поняття «особистісно орієнтовне навчання» та «особистісно розвивальне навчання» слід розглядати як взаємозалежні.

Надзвичайного значення в забезпеченні активного пізнання дитиною дійсності в умовах організованого навчання та в якісних перетвореннях усіх сфер особистості (когнітивної, емоційно-вольової, мовленнєвої, моральної) набуває дотримання провідних принципів побудови освітнього середовища в дошкільному закладі і в родині, оскільки процес виховання дітей є безперервним. Реалізація принципу інтеграції дошкільної освіти сприяє тому, що дитина оволодіває цілісним знанням про світ, у якому вона живе й розвивається. Формування світосприймання та відповідної власної позиції в ньому передбачає наявність активності дитини в процесі якісного входження та розвитку в світі людей і речей.

Науковцями визнано детермінацію розвитку дітей як взаємодію внутрішніх умов (спадкові й вроджені) і зовнішні причини (соціальне та предметне оточення). Принцип відповідного детермінізму полягає в тому, що зовнішні причини діють опосередковано через внутрішні умови [2]. Формування особистісних рис відбувається у ранньому дитинстві в результаті взаємодії генотипу дитини – дошкільника й середовища та передуює розвитку на основі соціально-психологічних законів. «У дошкільному віці формуються задатки, проте сенситивний період на їх основі продовжується аж до закінчення школи», – стверджує Н. Ліфарєва [7, 56].

Вчені В. Моляко, О. Музика логічно пов'язують поняття «здібності», «діяльність» та «розвиток» у такому баченні: «Відпочатку здібності – це не причина успішності людини в діяльності, а наслідок розвитку задатків діяльності» [5, 37].

Запорукою активізації інтелектуальних, емоційно-вольових, творчих проявів розвитку особистості дитини є: по-перше, можливість вербалізації міркувань та переживань дитини, її

дій, по-друге, створення багатого, такого, що спонукає до всебічного розвитку особистості дитини предметного середовища. Означені умови вимагають наявності правильного супроводу життєдіяльності дитини дорослими партнерами, оскільки фактор досвіду, що притаманний дорослому, емоційна доречність, а також грамотна організація дорослим пізнавального простору, зокрема предметного середовища, допомагає дитині краще зрозуміти життя у його гармонії, динаміці, цікавості й орієнтуватися у системі значень та смислів.

Важливою складовою дитячої субкультури є дитяча книга, а художня література традиційно розглядається як важливий засіб виховного впливу. Результатом залучення дітей до творів художньої літератури є інтелектуальний розвиток та розширення емоційно-мотиваційного діапазону особистості дитини-дошкільника.

Важливим етапом організації оптимальної інформаційно-насиченої взаємодії дітей та дорослих є пробудження інформаційно-ігрового інтересу при використанні книги, іграшки, ілюстрації до художнього твору, сюжетної картинки тощо. Разом з тим, варта уваги допомога батьків при доборі художніх творів, сюжет яких подібний до пережитої дитиною ситуації, вербалізованої асоціації чи просто озвученого бажання. Як засвідчили результати дослідження, такий підхід підсилює емоційний вплив змісту художнього твору за показниками: позитивного емоційного налаштування на сприймання художнього твору, адекватної емоційної реакції на події в сюжеті художнього твору, наявності співчуття, співпереживання героям твору.

Розвиток здібностей і зародження творчості дошкільників, що відбувається в умовах ігрової та продуктивних видів діяльності, спрямовані на задоволення потреби у визнанні з боку найближчого соціального оточення [1, 61]. Відтак, природна потреба у визнанні розглядається нами як важливий чинник розвитку наслідуваних та творчих дій дітей дошкільного віку. Окрім того, результати нашого спостереження також дають підстави робити висновки про те, що підтримка дорослого сприймається дитиною – дошкільником як висока оцінка, а спільна діяльність дітей і дорослих в ДНЗ та в сімейному колі з наявним позитивним коментарем їхніх дій сприяє позитивним зрушенням в оцінній компетенції дітей дошкільного віку.

На жаль, нам доводилося спостерігати випадки, коли дітям дошкільного віку пропонувалися знання (зокрема художній твір) як готовий результат (відеопродукція за сюжетом художнього твору), від них вимагалось дати відповіді на не цікаві (формальні) запитання за змістом художнього твору.

Подібні ситуації розцінювалися нами як очевидна необхідність зміни модальності пізнання. Було здійснено опитування батьків з метою діагностування стану психолого-педагогічної культури сімей в процесі виховання інтересу до змісту художніх творів у дітей дошкільного віку та співпраці ДНЗ з сім'єю. Результати опитування показали, що кожна сім'я потребує консультативної допомоги з боку вихователів, методистів, психологів; урахування сімейного устрою та відповідне використання методів і форм роботи, а також засвідчили очікування батьків з боку освітян пропозиції нових форм у роботі з дітьми.

Одним з прикладів спільної діяльності батьків і дітей є вияв їхньої єдності у виборі та пропозиції іншим дітям улюблених художніх книжок, який дістав назву «bookcrossing». З метою підвищення інтересу до запропонованих дітьми книг виправданою виявилася апробація такої форми роботи, як демонстрація ілюстрацій, сувенірів та іграшок за сюжетом художніх творів, що було виготовлено разом з батьками. З метою розширення дитячої уяви про світ та оптимізацію бачення себе у ньому було запропоновано батькам – носіям різних культур ознайомити дітей з іграми свого дитинства.

Досвід засвідчив, що така робота позитивно впливає на комунікативну та творчу діяльність дітей, оскільки, за свідченням учасників експерименту, значно покращились партнерські стосунки між дітьми та їх батьками. Такий прояв кроскультурної взаємодії ми

вважаємо доречним та прийнятним у поглибленні змістової значущості переходу від особистісно орієнтованого до особистісного розвивального навчання дітей дошкільного віку сучасного полікультурного суспільства.

В ході формувального експерименту впроваджувалися сімейні вечори читання, які передбачали читання (слухання) й бесіди за змістом художніх творів. Під час проведення таких заходів батькам рекомендувалося дотримуватися норм аверсивної стимуляції, забезпечувати вербальний та тактильний контакт (наприклад, читання художньої книги дорослим партнером з одночасним триманням дитячої руки у своїй долоні, обійми під час прояву дитиною співчуття літературному героєві тощо). Також було запропоновано таку форму взаємодії ДНЗ з родинами, як активна участь батьків у літературних святах (участь у інсценівках художніх творів разом з дітьми, колективне складання буріме за сюжетом художніх творів, та виконання інших творчих завдань).

Висновок. Таким чином, сім'я розглядається не як відмежований, а як активний учасник виховного процесу з акцентом на особистісний розвиток дитини. Діагностування устрою сімей та впровадження нестандартних форм роботи покращує діалог між ДНЗ й родинами в усвідомленні, пошуку й досягненні єдиних виховних цілей, оптимізує педагогічний вплив на дітей дошкільного віку та покращує контакт з ними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І.М. Аналіз передумови становлення творчих здібностей у дошкільному віці (на прикладі О. Блока) / І.М. Біла // Обдарована дитина, 2008. – № 6. – С. 59-63.
2. Брушлинський А. В. О природных предпосылках психического развития человека / А. В. Брушлинский. – М.: Знание, 1977. –С. 64. – (Новое в жизни, науке и технике. Сер. «Биология». – №11).
3. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен. – М.: Школа – Пресс, 1995. – 635 с.
4. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років /під кер. О.В. Проскури [та ін.]. – [2 вид. доп.]. – К.:Богдана, 2003. – 328 с.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир. – Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
6. Кульчицкая Е.И. Одарённость как психологическая проблема / Е.И. Кульчицкая // Практична психологія та соціальна робота, 2001. – №7. – С. 28-30.
7. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: навч. посібник / Н.В. Ліфарєва. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
8. Національна доктрина розвитку освіти (Україна у ХХІ ст.): Затв. Указом Президента України 17 квітня 2002 р. – №347// Освіта – 2002. – №26. – С. 2-4.
9. Педагогика. Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – М. Совр. слово, 2005. – 720 с.

А.И. ПРОСЕНИУК. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ДОУ И СЕМЬИ В ПРОЦЕССЕ ВНЕДРЕНИЯ ЛИЧНОСТНО РАЗВИВАЮЩЕГО ВЕКТОРА ОБУЧЕНИЯ

Резюме. В статье анализируется состояние проблемы организации дошкольного образования в плане обновления его содержания по направлению личностно развивающего обучения. Озвучен вопрос о ключевой роли дошкольных образовательных учреждений в этом процессе. Рассматривается внедрение индивидуализации, интеграции и поучительного сотрудничества как дидактических принципов по способу организации обучения.

Ключевые слова: сотрудничество, развитие ребёнка, семья, развивающая среда.

A.I. PROSENYUK. COLLABORATION OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION AND FAMILY IN THE PROCESS OF SETTLING IN EDUCATION'S MAINTENANCE WITH WAY TO PERSONAL DEVELOPING INSTRUCTION

The summary. In this article reveals a condition of preschool educational institution organization problem in sense of renewed this maintenance in the direction of personal developmental instruction. There is speech about key role of preschool educational institution and family in this process. There is consideration of application of individualization, integration, instructive collaboration as didactical principles by way education organization.

Key words: collaboration, development of child, family, developmental surrounding.

Одержано редакцією 11.12.2013 р.